

тектором польського короля було, як їх заслугою, так, водночас, і їх помилкою. Український народ до таких перетворень виявився неготовим. І хоча Гадяцький трактат було укладено, Україна за ним практично не жила, бо більша частина українського населення та московські політики його не визнавали.

Разом з тим, впровадження у життя нового унійного проекту стало одним із ключових сюжетів політичної і соціальної історії Центрально-Східної Європи доби раннього Модерну. Адже, незважаючи на те, що угоді так і не судилося трансформувати Річ Посполиту в триєдину федерацію рівноправних народів, як того бажали її творці, вона передовсім продемонструвала невичерпність потенціалу політичного розв'язання надскладного соціального, політичного й етноконфесійного конфлікту, що так довго потребував на вирішення.

Література:

1. Шевчук В. О. Козацька Держава : етюди до історії українського державотворення. Київ : АБРИС, 1995. 389 с.
2. Чехович В. Гадяцький трактат // Українське державотворення. Невитребуваний потенціал : словник-довідник / за ред. О. Мироненка. Київ : Либідь, 1997. 559 с.
3. Огородник І. В., Русин М. Ю. Українська філософія в іменах : підручник / за ред. М.Ф. Тарасенка. Київ : Либідь, 1997. 328 с.

Шевчук Я. В.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри історії держави і права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПОЛІТИКИ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ЩОДО НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ОДЕСИ ПРОТЯГОМ ХІХ СТ.

Освітня система Російської імперії протягом ХІХ ст. була спрямована на те, щоби тримати підданих у покорі престолу; реалізувалось це за рахунок зв'язку освіти з православною церквою.

У програмах державних приходських училищ, у державній гімназичній освіті та університетах були відсутніми дисципліни,

які стосувалися б вивчення мов «іногородців» або інших представників неросійської людності.

На матеріалах міста Одеса яскраво простежується політика російського уряду щодо національних меншин відповідно до їхньої конфесійної приналежності, у тому числі в галузях права на освіту та права на користування рідною мовою. Так, представники православних конфесій – греки й болгари – користувалися певними пільгами порівняно з представниками неправославного населення, особливо у першій половині XIX ст. Греки та болгари мали право на користування рідною мовою та на отримання освіти рідною мовою, що закріплювалося на законодавчому рівні.

На відміну від греків, одеські болгари спрямовували більшість своїх зусиль на допомогу балканським болгарам, а не на розвиток болгарської освіти саме в Одесі.

Протягом другої половини XIX ст. політика уряду змінюється у бік більш суттєвої асиміляції. Проте в цей час, завдяки окремим меценатам, освіта греків та болгар у державних навчальних закладах підтримувалася шляхом надання стипендій.

На рівні уряду чинилися певні перешкоди щодо вірменської (вірмено-григоріани), польської (римо-католики) та німецької (лютерани) релігійної освіти. Вони не отримували ніякої державної допомоги; відбувалися постійні зволікання з виділенням земельних ділянок для будівництва шкільних закладів; вимагалася звітна документація, як те було заведене для світських навчальних закладів, чим порушувалися закони та традиції згаданих конфесій. Уряд, таким чином, намагався постійно контролювати неправославні навчальні заклади.

Освітні заклади світського характеру (наприклад, німецьке реальне училище св. Павла) були позбавлені тих прав, які надавалися державним освітнім закладам того ж рівня. Показовим є те, що з метою отримання цих прав німецькому реальному училищу необхідно було відмовитися від німецької мови навчання і перейти на російську.

Всінавчальні заклади представників національних громад утримувалися власним коштом – за рахунок, переважно, заможних членів громади, пожертвувань, відрахувань відсотків від прибутків комерційних закладів. Зокрема, на надання прав німецькому реальному училищу, навіть коли воно відмовилося від німецької мови викладання, уряд погодився лише за умови, що утримання його візьме на себе євангелицько-лютеранський приход.

Найбільш обмеженими в правах, у тому числі й на освіту, в Російській імперії були представники іудейського віросповідання – євреї, що офіційно закріплювалося законодавчими актами. В останній третині XIX ст. внаслідок зміни офіційної урядової політики щодо євреїв та декількох погромів, що відбулися в країні, у тому числі, в Одесі, було впроваджено невеликі відсотки на єврейське навчання у навчальних закладах усіх рівнів. Проте варто зауважити, що в Одесі, завдяки передусім підтримці місцевої влади (наприклад, М.С. Воронцов), єврейська освіта зберегла свої позиції.

Ситуація з конфесійною приналежністю національних меншин в Одесі частково відображала загальноімперську конфесійну політику. Це відбивалося передусім у ставленні до православних народів – греків та болгар. Грекам навіть надавалися гроші без необхідності повернення на будівництво церкви. Між виникненням громад та реалізацією декларованого права на свободу віросповідання проходило відносно небагато часу.

Російський уряд вміло використовував греко-болгарські розходження: церкви, що відкривалися в болгарських колоніях, від початку були орієнтовані не на Константинополь, а на Москву, що виходило із загального контексту російської політики стосовно представників неросійських народів і дозволяло набагато краще контролювати, у тому числі у конфесійному плані, болгарське населення.

Стосовно німецької лютеранської та вірменської національних громад Одеси політика була не такою сприятливою. Дозволу на будівництво храмів тут доводилось чекати набагато довше.

«Державний кошт» був тільки позикою, яку необхідно було повертати, що відрізняло німців-протестантів від, наприклад, православних греків. Коштом прихожан будувалася і вірменська церква. Уряд Російської імперії турбувався щодо збереження або впровадження панівної ролі православної церкви на новопридбаних землях, а, отже і про підтримання її прибутків на належному рівні.

Деякі відмінності у порівнянні із загальнодержавною політикою мали місце у правовому становищі римо-католиків та іудеїв: ставлення до них в Одесі було більш лояльним, ніж в інших регіонах імперії. Іудеї при цьому лишались, як вже згадувалося, найбільш обмеженими в правах порівняно з представниками інших конфесій.

До економічної діяльності національних меншин будь-якого віросповідання уряд Російської імперії ставився більш прихильно, ніж до їхньої релігійної або освітньої діяльності. Пояснювалось це, безумовно, тим, що торговельні заклади та промислові підприємства, впроваджені представниками національних громад в Одесі, приносили певні прибутки. Уряд цим активно користувався: надання урядових позик під певні відсотки від прибутків було звичною справою, хоча й прикривалось іншою фразеологією.

Правове становище болгарської, грецької, німецької національних меншин Одеси щодо їх промислової та торговельної діяльності, регулювалося державними законодавчими актами в залежності від інтересів уряду.

Стосовно осіб іудейського віросповідання уряд проводив подвійну політику сприяння розвитку їхньої економіки поєднувалося з утриманням єврейської економічної ініціативи в певних межах, щоб запобігти конкуренції православному населенню. Це відбивалося в обмеженні єврейської економічної діяльності, як в галузі аграрній, так і промисловій, «межею осілості»; у наданні переваги християнам за рівних умов тощо. Ставлення уряду до одеських євреїв було більш ліберальним, що забезпечувалося суттєвою підтримкою їхньої економічної діяльності місцевою владою.

Література:

1. Бойко Я.В. Размещение поляков на Юге Украины (к. XIX – н. XX) // Поляки на Півдні України та в Криму. – Одеса – Ополе – Вроцлав, 2007.
2. Боярский Д. Жизнь и страдания евреев в России. – СПб.: б.и., 1912.
3. Державин М.С. Болгарские колонии в России. – София: Мартилен, 1914.
4. Плесская-Зебольд Э.Г. Одесские немцы, 1803 – 1920 / Ин-т герм. и восточноевропейских исслед. (Геттінген (Германия)). – Одесса: ТЕС, 1999.
5. Рафальський О.О. Національні меншини в Україні у XX столітті: історіографічний нарис. – К.: ІПіЕНД НАНУ, 2000.

Остапенко Т. О.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри історії держави і права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ В ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ П. СКОРОПАДСЬКОГО: ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Вагомим аспектом функціонування будь-якої держави є її зовнішня політика. Тим більше, що, на відміну від внутрішньої політики, успіхи Гетьманату на міжнародній арені були досить вагомим. Так, було укладено дипломатичні стосунки більш ніж з 20 державами світу, зокрема з країнами Четвертого союзу, скандинавськими країнами, своїми безпосередніми сусідами: Польщею, Румунією, Військом Донським, рядом нейтральних країн. Звичайно, на зовнішню політику Української Держави наклали відбиток тогочасні міжнародні реалії – Перша світова війна, що тривала. Саме вона завадила встановленню повноцінних стосунків з більшістю країн Антанти [3, с. 101].

Слід зазначити, що від самого свого виникнення Гетьманат перебував у сильній залежності від кайзерівської Німеччини та АвстроУгорської імперії, війська яких перебували на території України. Саме це й визначило основний вектор зовнішньої полі-